

Annelerin-Babaların Çocuklarda ve Ergenlerde Sosyal Yanlı Gelişme İle İlişkili Sosyalleştirme Süreçlerine Etkisi

The Influence of Parents on Socialization Processes Related to Prosocial Development in Children and Adolescents

Turhan ŞENGÖNÜL

Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, İzmir, Türkiye

Makale Geliş Tarihi: 24.11.2015

Yayına Kabul Tarihi: 14.06.2016

Özet

Bu makale, anneye-babaya ait sosyalleştirme uygulamaları ile çocuklarda ve ergenlerde sosyal yanlı davranışlar arasındaki ilişkileri ele almaktadır. Teorisyenler ve araştırmacılar anne-baba desteğinin, sevgisinin, sıcaklığının ya da duyarlılığının sosyalleşme süreçlerini olumlu olarak etkilediğini ileri sürmektedir. Çocuklar, destekleyici, sıcak, duyarlı ve demokratik bir aile çevresinde anneye-babaya ait sosyalleştirme mesajlarına dikkat edebilmekte ve bu mesajları önemseyebilmektedir. Demokratik tutum ve davranışlar gösteren anneler-babalar, beklenen ve istenen davranışları kazandırmak için çocukları kontrol etmekte, tümevarımsal akıl yürütme ve açıklamalar yoluyla onların eylemlerinin yararlı ve zararlı sonuçlarına işaret ederek çocuklarda empatiyi, perspektif almayı ve sempatiyi teşvik etmektedir. Çocuklar ve ergenler, diğerinin perspektifini gördüğünde ve daha çok başkası için empatiyi, suçluluğu ve sempatiyi yaşadığında sosyal yanlı ahlaki akıl yürütmeyi kullanabilmekte ve sosyal yanlı davranışlar gösterebilmektedir.

Anahtar Sözcükler:*Anne-baba sıcaklığı/duyarlılığı, tümevarımsal akıl yürütme ya da açıklamalar, empati, perspektif alma, sempati, sosyal yanlı davranış*

Abstract

This article addresses the relations between parental socialization practices and prosocial behaviors in children and adolescents. Theorists and researchers have suggested that parental support, affection, warmth or responsiveness influences positively socialization processes. Children may attend to and care more about the parental socialization messages in a supportive, warm, responsive and democratic family environment. Parents who exhibit democratic attitudes and behaviors exert control in order to attain expected and desired behaviors for their children. They can induce empathy, perspective-taking and sympathy in their children by pointing out

the beneficial or harmful consequences of their actions through inductive reasoning and explanations. Children and adolescents can use prosocial moral reasoning and display prosocial behaviors when they see perspectives of others and experience empathy, guilt and sympathy more vicariously.

Keywords: *Parental warmth/responsiveness, inductive reasoning or explanations, empathy, sympathy, prosocial behavior*

1. Giriş

Teorisyenler ve araştırmacılar, annelerin-babaların çocukların ve ergenlerin yaşamında önemli sosyalleştirme ajanları olduğunu tartışmaktadır. Anneler-babalar sıcaklık/duyarlılık göstererek ve tümevarımsal akıl yürütmeyi kullanarak çocuklarda ve ergenlerde empati, sempati ve sosyal yanlı davranış geliştirebilmektedir. Anne-baba sıcaklığı, çocuklara sosyal yanlı davranışları iletmede etkileyici bir rol oynamakta, anneleri-babaları sıcak ve duyarlı olarak davranan çocuklar annelerin-babaların değerlerini anlayabilmekte ve içselleştirebilmektedir (Hardy, Carlo ve Roesch, 2010). Tümevarımsal akıl yürütmeler ve açıklamalar, genellikle duygusal olarak iyi düzenlenmiş bir tutumda anne-baba değerlerini ve ahlaki mesajları doğrudan iletmesi nedeniyle sosyal yanlı davranışları beslemede etkili olmaktadır (Hoffman, 2000). Teorisyenler, sosyal yanlı gelişmeyi tartışmakta ve sosyal yanlı kişiliği, diğer insanların refahını ve haklarını düşünme, onlar için ilgi ve empati duyma ve onlara yararlı olacak biçimde davranma eğilimi olarak tanımlamakta ve sosyal yanlı kişiliğin empati ve sempati kadar diğerine-yönelimli değerleri, bilişleri ve sosyal yanlı eylemleri içerdiğini ileri sürmektedir (Penner ve Finkelstein, 1998). Sosyal yanlı davranışlar, gereksinmesi olan diğerlerine yararlı olmayı ya da yardım etmeyi amaçlayan belirli davranışlara ve içsel olarak motive edilen gönüllü davranış anlamına gelen altruistik davranışlara işaret etmektedir (Eisenberg, Fabes ve Spinrad, 2006). Altruistik davranışlar, cezadan kaçınmaktan ya da kişisel kazançtan, somut ve sosyal ödül beklentisinden çok diğerlerine ilgi ve sempati ya da içselleştirilen değerler gibi içsel motivlerle yapılmaktadır (Eisenberg ve Mussen, 1989). Bir çocuk ağlayan bir bebeğe oyuncağını verebilmekte, bir anokulu öğrencisi gönülsüz ve çekingen bir akranını oyun oynamaya çağırabilmekte, bir kız öğrenci düşen ve yaralanan bir sınıf arkadaşını teselli edebilmekte, bir erkek genç yoksullara yemek veren bir kuruluştaki gönüllü çalışabilmektedir (Hastings, Utendale ve Sullivan, 2007, 638). Duygular, özellikle empati-ilişkili duygular sosyalleşme sürecinde çocuklarda ve gençlerde sosyal yanlı değerleri, motivleri ve davranışları geliştirmek için önemli bir rol oynamaktadır. Empati, bireyin diğer kişinin hissettiğiyle özdeşleşerek ya da diğer kişinin hissettiği şeyin aynısını ya da çok benzerini hissederek diğerinin duygusal koşulunu ya da durumunu anlamaktan kaynaklanan duygusal bir cevap olarak tanımlanmaktadır (Eisenberg ve Fabes, 1998). Diğer bir deyişle empati, bireyin kendinde diğerini yaşayarak diğerinin duygusal deneyimini hissetme ya da hayal etme yeteneğine, bir kişinin perspektifini alma, diğerinin duygularını etkili olarak tanıma ve üzüntülü durumunu derin olarak anlama yeteneğine

işaret etmektedir (de Vignemont ve Singer, 2006). Empati, diğerine ilgi gösterme ya da acıma anlamına gelen sempatiye yol açabilmektedir. Sempati, üzüntü içerisindeki diğer kişinin yaşadığı olumsuz duyguyu azaltmayı amaçlayan bir motivasyona neden olmaktadır (Batson, 1991). Bir kişi üzüntü içerisinde birini gördüğünde, bu kişi üzüntüyü kendinde hissetmeye başlamakta ve böylece diğer kişinin yardıma gereksinim duyduğu yönünde güçlü bir içsel sinyal alabilmektedir. Sosyal yanlı ya da altruistik davranış, diğerinin üzüntü içerisinde olumsuz duyguları yaşadığını görerek ortaya çıkan olumsuz uyarılmayı azaltma isteğiyle motive edilmektedir (de Waal, 2008).

2. Sosyalleşme Sürecinde Anneye-Babaya Ait Olumlu Tutumlar ve Davranışlar

Anne-baba desteği, sıcaklık, sevgi ve sözlü övme gibi özellikler ve annenin-babanın çocukları sıkı kontrol etmesi ve izlemesi, tümevarımsal akıl yürütmesi, açıklamaları, ahlaki gelişmede önemli bir rol oynamaktadır. Çocuk yetiştirmenin demokratik biçimiyle meşgul olan anneler-babalar, sıcaklığı, bakımı, eğitimi, demokrasiyi, anne-baba ve çocuk arasındaki açık iletişimi birleştirerek çocuklarını kontrol etmektedir (Maccoby ve Martin, 1983). Çocuklarla ilişkilerde değerler olarak hem sıcaklık/duyarlılık hem sıklık/istekler, beklentiler, çocukların sosyal olarak sorumlu davranmasını teşvik etmektedir. Çocuk yetiştirmede demokratik olan anneler-babalar, iletişimlerinde çocuklarına sevgi göstermekte, onları kabul etmekte, çocuklarının duygularına, görüşlerine duyarlı olmakta ve davranış standartlarını yerleştirmek ve olgun davranış göstermesini sağlamak için çocuklarını kontrol etmektedir (Baumrind, 1991). Anneler-babalar, kontrolü daha demokratik biçimde uygulayarak, çocuklarına daha az baskıcı, daha az zorlayıcı yöntemler kullanmakta, kuralları açıklamakta, belirli davranışların niçin istendiğini ve beklendiğini nedenleriyle birlikte anlatmakta, onların diğerlerine yönelik eylemlerinin yaralayıcı sonuçlarına işaret etmekte, onların yeteneğini gerçekleştirme için sorular sormakta, çocukların kendi kararlarını ortaya koymalarına fırsat vermekte, çocuklarından daha yüksek bir sorumluluk düzeyi ve olgun davranış beklemektedir (Janssens ve Dekovic, 1997). Destekleyici anneler-babalar, çocukları ile sıcak, sevgi dolu ve ilgili bir biçimde etkileşmekte ve çocukların gereksinimlerini karşılamakta ve çocukları rahatsızlık ya da stres yaşadığında güvenli bir temel olarak hizmet etmektedir (Davidov ve Grusec, 2006). Kağıtçıbaşı ve Ataca (2005) endüstrileşme ve kentleşme sürecinde ortaya çıkan ailede bir ya da iki çocuğun, annenin-babanın gereksinim duyduğu tüm sevgiyi, sevinci ve diğer psikolojik doyumları getirebildiğini ve çocukların psikolojik değerinin arttığını, duygusal bağlılığın var olduğunu ileri sürmektedir. Diğer bir çalışmada hem düşük eğitimli hem yüksek eğitimli anneler çocuklarının kendileri ile sıcak bağlar kurmasını ve bu bağı sürdürmesini beklemektedir (Yağmurlu, Çıtlak, Dost ve diğerleri, 2009). Sunar ve Fişek (2005) araştırmalarında “geleneksel” ve “modern” Türk ailelerinde karşılıklı duygusal bağlılığın görüldüğünü, annelerin-babaların çocuklara sevgi, şefkat göstermekle birlikte onları kontrol ettiğini ortaya çıkarmaktadır. Demokratik anneler-babalar çocuklarına sevgi göstermekte, onaylamakta ve çoğu kez çocuklarına gülmekte,

övmekte ve teşvik etmektedir. Onlar çocuklarına eleştiriyi, cezalandırmayı ve onaylamamayı sınırlamakta ve eleştiriden çok övmektedir. Sıcak anneler-babalar çocukların gereksinimlerine ve isteklerine duyarlı olmakta, çocukların refahını içtenlikle üstlenmekte, çocukları ile daha çok zaman harcamakta ve paylaşılan etkinliklerinden zevk almakta ve çocuklarına daha çok bakmakta, aktif ilgi, katılım ve sevgi göstermekte, gülüp oynamakta ve şaka yapmaktadır. Kabul eden anneler-babalar çocuklarını eğitmekte, yetiştirmekte, desteklemekte ve sevmektedir (Haque, 1987; Sheikh ve Haque, 1994'den aktaran Arzeen, Hassan ve Riaz, 2012, 61). Demokratik tutum ve davranışlar sergileyen anneler-babalar, çocuklara kuralları açıklamakta, çocukları ile akıl yürütmekte, çocukların gereksinimlerini dinlemekte ve onların iddialarını düşünmekte, görüşlerdeki farklılıklara saygı göstermekte ve çocukların etkinliklerine, deneyimlerine ilgi göstermekte ve katılmaktadır. Anneler-babalar, çocuklarını kabul etmekte, sevmekte ve gerekli hiyerarşik kontrolü ve otoriteyi uygulamakta (Lange, Blonk ve Wiers, 1998, 188), sert cezalandırmalardan, katılıktan ve düşmanlık ya da reddetme ile ilgili güçlü ifadelerden kaçınmakta, kontrol çabalarını ve olgun olma yönündeki tutarlı beklentilerini, çocukların isteklerine duyarlılık ve esneklikle akla uygun biçimde dengelemektedir (Eisenberg ve Fabes, 1998).

3. Anneye-Babaya Ait Sosyalleştirme Uygulamalarının Sosyal Yanlı Gelişmeye Etkisi İle İlgili Bulgular ve Tartışmalar

Araştırmacılar tümevarımsal akıl yürütme ve açıklamaların çocuklarda ve ergenlerde sosyal yanlı davranışları geliştirdiğini ileri sürmektedir. Anneye-babaya ait tümevarımsal akıl yürütme ve açıklamalar, diğerlerinin gereksinimlerine yönelmeyi beslemekte, çocukların sosyal perspektiflerini genişletmekte ve doğrudan annelerin-babaların ahlaki konulara ilişkin görüşlerini iletmekte (Dunn, Cutting ve Demetriou, 2000), çocuklarda ve ergenlerde daha çok ahlaki akıl yürütmeye, ahlaki vicdanın belirtilerine, diğerine-yönelimli, empati-temelli suçluluğa ve sosyal yanlı davranışlara yol açabilmektedir (Krevans ve Gibbs, 1996). Anneler-babalar, normlar ve ilkeler hakkında çocuklara bilgi vermekte, kuralların niçin gerekli olduğunu anlatmakta, diğerlerinin gereksinimlerini ya da iyi olmasını vurgulamakta ve çocukların diğerleri yönündeki eylemlerini ve etkilerini açıklamaktadır (Hastings, Utendale ve Sullivan, 2007). Anneler-babalar, “sen onu itersen o düşecek ve ağlayacak”, “ona bağırma o sadece yardım etmeye çalışıyordu” ya da “o kulesinden dolayı gururluydu ve sen onu yıktığın için o kendini kötü hissediyor” gibi açıklamalar yaparak çocukların diğerlerine yönelik davranışlarına ve onların etkilerine işaret etmektedir (Hoffman, 1983, 247). Baskıcı ve zorlayıcı olmadığı için çocuklarda öfkeye ve kızgınlığa yol açmayan tümevarımsal akıl yürütme ve açıklamalar, çocukları diğer kişiyi üzen yanlış davranışlar konusunda düşünmeye teşvik etmekte (Strayer, 2004), yaralayıcı eylemlerin kötü etkileri gibi neden ve sonuç ilişkilerine dikkati çekmekte ve bu nedenle çocuklar kendi kişilik anlayışını, zarardan, kötülükten kaçınma sorumluluğunu ve özür dileme yeteneğini arttırabilmektedir (Hastings, Utendale ve Sullivan, 2007, 648). Tümevarımsal akıl yürütme ve açıklamalar, çocukların anneye-babaya ya da

diğer kişilere yönelik davranışlarına ve sonuçlarına yoğunlaşmakta, özellikle bir akrana ya da anneye-babaya gösterdiği sapma davranışların sonuçlarını vurgulayarak çocuklarda empati-temelli suçluluğa yol açabilmektedir (Hoffman, 2000). Çocuklar kendileri bu zararın ya da üzüntünün nedeni olduğunu anladıklarında, empatik bir cevap vermeyi düşünebilmekte, empatik üzüntüyü hisseden ve nedensel rolünün ve en iyi kararlar verme yeteneğinin de farkında olan çocuklar “duygusal olarak hoş olmayanı” ve suçluluğu yaşayabilmekte, bilişsel olarak kendini suçlayabilmektedir. Onlar kurban ile empati kurabilmekte ve zararı onarmak ya da üzüntüyü dindirmek için motive olabilmektedir (Hoffman, 1980, 312). Empati-temelli suçluluk, değerleri içselleştirmek için önemli bir ahlaki duygu olarak görülmekte ve bu anlamda suçluluk, sosyal yanlı motivlerle ve davranışlarla ilişkili olmaktadır (Hoffman, 2000). Padilla-Walker (2008) da tümevarımsal akıl yürütme ve açıklamaların çocuklarda, ergenlerde olumlu ve suçluluk duygularına yol açabildiğini ileri sürmektedir. Tümevarımsal akıl yürütme ve açıklamalar karşısında olumlu ve suçlulukla ilişkili bir duyguyu hissetme, çocukları anne-baba mesajlarına daha iyi odaklayabilmekte ve çocukların anne-baba mesajlarını gittikçe artan biçimde kabul etmesine neden olabilmektedir (Padilla-Walker, 2008). Sevgiyi geri çekme ya da güç öne sürme teknikleriyle karşılaştırıldığında tümevarımsal akıl yürütme ve açıklamaları genellikle daha uygun ya da daha doğru olarak algılayan ve değerlendiren daha büyük çocukların ve ergenlerin sosyalleştirme mesajlarına dikkatini verme, kabul etme ve içselleştirme olasılığı artmaktadır (Barnett, Quackenbush ve Sinisi, 1996; Bugental ve Grusec, 2006; Grusec ve Goodnow, 1994; Padilla-Walker ve Carlo, 2004). Demokratik tutum ve davranışlar yoluyla çocuk yetiştirme biçimi, belirgin olarak tümevarımsal akıl yürütme ve açıklamaları gerektirmekte ve değerleri içselleştirmeyi kolaylaştırmakta ve zamanla ergenler arasında ahlaki kimliği ilerletmektedir (Hardy, Bhattacharjee, Aquino ve diğerleri, 2010a). Ahlaki mesajları iletme amaçlayan tümevarımsal akıl yürütme ve açıklamalar, öğrenme için en uygun uyarılmaya yol açmakta ve dikkati ortaya çıkarmak için yeteri kadar uyarmakta ve yüksek endişe ya da öfke, kırgınlık yaratmadığı için çocuklar, annenin-babanın tümevarımsal ifadelerinde yer alan bilgilere dikkat edebilmekte, işleyebilmektedir. Çocuklar bilgiyi işlemede, kodlamada, diğer açıklamalarda içerilen bilgiyle bütünleştirmede aktif bir rol oynadığı için ve açıklamalar, onların eylemlerine ve sonuçlarına odaklandığı için çocuklar tümevarımsal mesajları zamanla öğrenmekte, deneyimlemekte ve içselleştirmekte, zamanla diğerlerine yönelik eylemleri ve onun sonuçları arasındaki nedensel bağı hatırlayabilmektedir (Hoffman, 2000).

Araştırmacılar, anne-baba sıcaklığının/duyarlılığının ve model olmanın çocukların ve ergenlerin sosyalleştirilmesinde rol oynadığını ileri sürmektedir. Anneler-babalar kendileri sosyal yanlı eylemlerle meşgul olmakta, doğrudan model olmakta, bu tür davranışları teşvik etmektedir (Eisenberg ve Murphy, 1995; Eisenberg ve Fabes, 1998). Anneler-babalar çocuklara sevgi ve bağlılık gösterdiğinde, diğerine-yönelimli davranışlara model olduğunda ve çocukları daha çok düşünceli ve özenli olması için teşvik ettiğinde çocuklar, diğerlerine ilgi göstermeyi, onları önemsemeyi öğreten anneye-babaya ait sosyalleştirme çabalarına daha çok açık ve duyarlı olabilir.

mekte, iletilen mesajları alabilmektedir (Hastings, Zahn-Waxler, Robinson ve diğerleri, 2000). Çocukları ile günlük ev işleri yapma, iyilikseverlik ve gönüllülük gibi davranışlara model olma yoluyla anneler-babalar çocuklara ve ergenlere böyle sosyal yanlı davranışları kazandırabilmektedir (Bandura, 1977). Çocukları ile birlikte ev işleri yaptığında anneler-babalar, yakın bağları beslemekte, güçlendirmekte ve çocuklara sosyal yanlı sorumlulukla ilgili mesajları iletmekte ve çocukların anne-baba davranışlarını taklit etme olasılığını arttırmaktadır (Clary ve Miller, 1986). Anneler-babalar sık sık tümevarımsal akıl yürütmeyi, açıklamaları, ara sıra güç öne sürmeyi ve çok fazla sevgiyi birleştirerek çocuklarını sosyalleştirmektedir (Hoffman, 2000, 23). Sosyal ajanlar olarak anneler-babalar, çocuklarla ve ergenlerle sıcak ve destekleyici ilişkiler kurarak sosyal yanlı eğilimleri beslemekte ve ilerletmektedir (Eisenberg ve Murphy, 1995). Ergenlikte annelerle-babalarla olan sıcak ve destekleyici ilişkiler, olumlu sosyal davranışlarla pozitif yönde, saldırgan davranışlarla negatif yönde ilişkili olmaktadır (Kindap, Kumru ve Bayraktar, 2006). İlişkiler genellikle destekleyici olduğunda çocuklar, annelerine-babalarına daha çok dikkat edebilmekte ve onları memnun etmeyi önemsemektedir (Hoffman, 2000). Anneler-babalar evlerinde ve bir laboratuvar ortamında etkileşimler boyunca onlara daha çok sıcaklık gösterdiğinde çocuklar daha çok empatik olma eğilimindedir (Zhou, Eisenberg, Losoya ve diğerleri, 2002). Anneler-babalar çocukları ile daha çok zaman harçayarak, onlara daha çok sevgi göstererek ve onlar ile duyguları tartışarak çocukların daha çok empati sergilemesi için sosyalleştirebilmektedir (Bryant, 1982). Anne-baba sıcaklığı/duyarlılığı bakıcı ve çocuk arasında güvenli bir bağlanmayı geliştirmek için önemli bir öge olarak görülmektedir. Bağlanma ilişkileri, anneler-babalar çocuklarının krizine ya da onların gereksinimlerine sürekli duyarlı olduğunda ve üzüntülü çocuklara tutarlı, duyarlı ve uygun olarak cevap verdiğinde gelişmeye başlamaktadır (Ainsworth ve Bowlby, 1991). Güvenle bağlanan çocuklar annelerine-babalarına olumlu olarak yönelmekte, onları memnun etmekte, anne-baba kontrolüne duyarlı olmakta, istenmeyen ve sapma gösteren davranışlardan kaçınmaktadır. Anneleri-babaları ile ilişkilerinde mutlu olduğunda çocuklar onlara daha çok dikkat edebilmekte, onlarla etkileşmeyi dört gözle beklemekte, ilişkide güveni hissetmekte ve böylece sosyalleşme sürecinde daha istekli öğrenciler olmaktadır. Bu eğilimler, empatiyi, sempatiyi ve sosyal yanlı davranışları teşvik eden ve besleyen anne-baba girişimlerinin etkililiğini arttırmaktadır (Waters, Hay ve Richters, 1986; Waters, Kondo-Ikemura, Posada, ve diğerleri, 1990). Araştırmalarında Kestenbaum, Farber ve Sroufe (1989) güvenle bağlanan okul öncesi öğrencilerinin, güvenli bağlanmayan, çekingen, endişeli çocuklara göre daha çok empatik cevap vermeyle meşgul olduklarını, bacaklarla özellikle anneler ile sıcak, sevgi dolu bir ilişkiye sahip çocukların, güven duyduğunu ve bu güvenin onları tamamen kendilerine odaklanmaktan çok diğerlerini düşünmesini sağladığını bulmaktadır. Bayraktar, Sayıl ve Kumru (2009) ise 204 liseli ergen ve 234 üniversiteli genç üzerinde yaptığı bir araştırmada özellikle liseli kız ergenlerde anneye-babaya güvenli bağlanma ile empati arasındaki ilişkiyi elde etmektedir. Empati, gençlerin olumlu sosyal davranışlarıyla pozitif, saldırgan davranışlarıyla negatif yönde ilişkili

olmaktadır. Kochanska and meslektaşlarının (2000; 2005) yaptığı boylamsal araştırmalara göre karşılıklı duyarlı yönelim, bebeklik boyunca anne duyarlılığıyla ahlaki duyguları doğrudan etkilemekte ve 22 aylık bebeklerde daha yüksek empatik üzüntüyü ve daha sonra 45 aylık çocuklarda suçluluk tepkilerini tahmin etmektedir. Çocuklarda ahlaki duygular ve kurala uyumlu davranışlar, vicdan gelişimiyle ilgili göstergeler olarak belirlenmektedir. Yanlış yapmalara, kötülöklere karşılık olarak daha çok suçluluk sergileyen ve diğzerinin yaşadığı üzüntüye karşılık olarak empatik üzüntü gösteren çocuklar, gözetimin yokluğunda oyuncakları toplama, temizleme gibi belirli kurallara uymaktadır. Sıcak ve duyarlı ailelerde büyüyen ve ilk gelişimlerini sürdüren çocuklar, annelerin-babaların değerlerini daha istekle benimsemekte ve paylaşılan işbirliğine dayalı ilişkiler yoluyla güçlü bir vicdan geliştirebilmektedir. Karşılıklı duyarlı yönelim, çocukların anneleri-babaları ile etkileşimlerinden aldıkları zevki beslemekte, büyötmekte, içten gelen gönüllü uyumu ve içselleştirmeyi arttırmakta ve annenin-babanın güç öne sürme gereksinimini azaltmakta ve böylece çocuklarda vicdan geliştirebilmektedir (Kochanska, Forman, Aksan ve diğzerleri, 2005; Kochanska ve Murray, 2000). Waters ve meslektaşları (1990) da anneleri-babaları ile etkileşimlerinden zevk alan çocukların, güçlü vicdanlar geliştirebildiğine, ahlaki yargılarında bencil ilgiye odaklanmaktan çok kurallara ve sosyal yanlı değerlere uyumlu davrandığına, olumlu duygulardan kaynaklanan iyi davranışlar sergilediğine işaret etmektedir. Laible ve Thompson'ın (2000) yaptığı araştırmaya göre çocukların bakıcıları ile paylaştığı duygu-yüklü konuşmalar, duyguları anlamaya ve vicdan geliştirmeye katkı yapmaktadır. Anne ve çocuk arasında karşılıklı uyumlu ilişkiler ve paylaşılan olumlu duygular, çocukların anne-baba mesajlarını ve değerlerini kabul etme istekliliğini arttırmakta ve içten gelen gönüllü uyum, davranışsal içselleştirme, suçluluk gibi birçok öğeyi kazanmayı gerektiren ilk vicdan gelişimiyle ilişkili olmaktadır. Anneler 4 yaşındaki çocuklarla ilgili konuşmalarda “diğzerlerine zarar vermeme” “sana teşekkür ederim” “güle güle” “bunu yapmak güzel bir şeydi” gibi ahlaki değerlendirici ifadelerden, sosyal ve ahlaki kurallardan, amaçlardan ya da duygulardan, gereksinimlerden söz ettiğinde çocuklar suçluluğu, pişmanlığı ve içten gelen gönüllü uyumu gösterebilmekte, aksilik ya da sapma davranışlar için özür dileyebilmektedir. Annenin duygu-yüklü konuşmaları, empati ve sosyal yanlı davranışları için ökoşul olan duygusal anlamayı beslemesi nedeniyle çocuklarda ilk vicdan gelişimine katkı yapmaktadır (Laible ve Thompson, 2000, 1428). Hastings ve meslektaşlarına (2000) göre anneler ana sınıfı öğrencilerine engelleme, kırgınlık, kızgınlık, öfke ve eleştiri gibi davranışlar gösterdiğinde çocuklar 2 yıl sonra daha az empati ve daha az sosyal yanlı davranış sergilemektedir. Sosyalleştirme sürecinde tümevarımsal akıl yürüten ve açıklamalar yapan, yol gösteren, bağımsızlığı teşvik eden, duyguları açıkça ifade etmeyi destekleyen demokratik yaklaşımlardan daha çok çocukları ile olumsuz duygu, kızgınlık, öfke, engelleme, kırgınlık ve çatışma yaşayan ve sert kontrol eden, duyguları ifade etmeyi engelleyen, bedensel ceza uygulayan ya da yasaklar koyan ve azarlayan otoriteryan yaklaşımları gösteren annelerin çocukları 5 yaşından 7 yaşına geldiklerinde sapma davranışlar için özür dileme, gönlünü alma, itiraf etme, ilgilenme gibi suçlulukla ilg-

ili tutum ve davranışları, içselleştirilen davranışları daha az sergilemektedir (Hastings, Zahn-Waxler, Robinson ve diğerleri, 2000). Zahn-Waxler ve meslektaşları (1979) ise davranışlarının diğerlerini nasıl kötü etkilediği ve niçin uygun olmadığı hakkında bilgi verildiğinde okul öncesi çocuklarının diğerinin üzüntüsüne cevap olarak sosyal yanlı davranışlar gösterebildiğini ileri sürmektedir. Anneler, “sen beni ısırduğunda beni yaraladın ve sana yakın olmak istemiyorum. Beni ısırmayı bırakıncaya kadar senden uzak olacağım” gibi güçlü duygusal tonla disiplin mesajlarını verdiğinde, çocuklar diğerinin acısına empatik olarak cevap verebilmekte (Zahn-Waxler, Radke-Yarrow ve King, 1979), anneler-babalar üzgün göründüklerinde çocuklar onlara sarılarak ya da sırtını okşayarak bir biçimde onlara yardım etmeye çalışmaktadır. Empati, çocukların annelerinin-babalarının ya da bakıcılarının gösterdiği tutumları ve yüz ifadelerini anlamaya çalışması olarak görülmektedir (Zahn-Waxler, Radke-Yarrow, Wagner ve diğerleri, 1992a). Araştırmalarında Moreno and meslektaşları (2008) çocukların yabancıların üzüntüsüne göre annelerinin üzüntüsüne daha güçlü, daha duygusal ve sosyal yanlı davranışlar sergilediğini ortaya çıkarmaktadır. Anneler duyarlılık göstererek çocuklara olumluluk ve sıcaklık yansıtmakta, çocukların gelişimsel düzeyini karşılamakta, değişme sinyallerine hızlı ve doğru cevap vermekte ve çatışma anlarında başarılı biçimde zor durumu aşmaktadır. Annenin-babanın duyarlı davranışları çocuklarda empatiyi öngörmeye önemli koşul olmakta ve çocuklar, anne-baba-çocuk ilişkilerinden aldığı mesajları içselleştirmeye ve bu mesajları, anneleri-babaları ve diğerleri yönündeki kendi davranışlarına aktif olarak katmayı öğrenmeye başlamakta ve diğerlerine empatik ve sosyal yanlı biçimlerde davranabilmektedir. Diğer bir araştırmada Feldman (2007) annelerin çocuklar ile paylaştığı zamanı ve etkinlikleri ölçmektedir. Yaşamın ilk yıllarında 3. ve 9. aylarda ölçülen anne ve bebeğin birlikte geçirdiği zaman, çocuklukta 6 yaşında ve ergenlikte 13 yaşında empati düzeyi ile doğrudan ilişkili olmaktadır. Bebeklikte yüz-yüze oyun boyunca anneler ve bebekler birbirlerinin davranışlarına ne kadar çok uymakta ve etkilemekte ise çocuklar orta çocuklukta ve ergenlikte anne-çocuk konuşmalarında empatiyi, o kadar çok ifade etmektedir. 13 ve 21 yaş arası ergenlerle ilgili araştırmada Pratt and meslektaşları (2003) ergenlerin kendi değerleri ile annenin-babanın onlar için tuttuğunu algıladıkları değerlerin benzerliğini ortaya çıkarmaktadır. Anneler-babalar, çocuk yetiştirmenin demokratik boyutları olarak sıcaklık/duyarlılık, sıklık sergileyerek ve istekleri vurgulayarak ergenleri güvenilir, iyi yurttaş, dürüst/içten, iyi ve adaletli, nazik ve şefkatli, dürüst, hırslı, istekli/çalışkan, açık ve konuşkan, dikkatli/tedbirli, bağımsız, vefalı-bağlı, kibar ve saygılı olma gibi yaşamlarında onlar için önemli olması gereken bir dizi değerler yönünde sosyalleştirmektedir (Pratt, Hunsberger, Pancer ve diğerleri, 2003). Ergenlere sosyalleştirme sürecinde annenin-babanın sıklığı ve duyarlılığı sorulmakta ve ergenler “benim annem-babam gerçekten boş zamanımda ne yaptığımı bilir” gibi maddelere cevap vermesiyle anne-baba sıklığını, “burada bir şeyi anlamadığımda annem-babam okul ödevime yardım eder” gibi maddelere cevap vermesiyle anne-baba duyarlılığını değerlendirmektedir (Lamborn, Mounts, Steinberg ve diğerleri, 1991). Ergenler için ideallerindeki sosyal sorumluluğu vurguladıklarında

anneler-babalar, ergenler tarafından daha demokratik olarak algılanmakta ve bu anenin-babanın algılanan sosyal sorumluluk vurgusu, ergenleri ahlaki niteliklere daha çok odaklamakta ve ahlaki, sosyal olarak sorumlu bir ideale yönelmekte, bir sosyal hizmet kuruluşuna gönüllü olma, belirli bir kampanya için imza toplama, belirli bir nedenle para verme, hasta insanları ziyaret etme ya da yardım etme gibi sosyal yanlı davranışları gösterebilmektedir (Pratt, Hunsberger, Pancer ve diğerleri, 2003). 9-13 yaş Hollandalı çocuklar üzerinde yaptığı araştırmada Janssens ve Gerris (1992) demokratik disiplin kalıplarının bir parçası olarak anneye-babaya ait tümevarımsal açıklamaların çocuklarda daha yüksek ahlaki akıl yürütmeyle anlamlı ve olumlu biçimde ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Anneler-babalar güç öne sürmekten çok tümevarımsal açıklamalar yaptıklarında çocuklar, sosyal yanlı ahlaki çatışmalarda daha yüksek düzeyde ahlaki akıl yürütme, daha çok empati göstermekte ve sosyal yanlı davranışlarla daha çok meşgul olmaktadır. Diğer bir araştırmada Janssens ve Dekovic (1997) 6-11 yaş arasında 125 çocukla ve anneleri-babaları ile evlerinde görüşmekte, onları gözlemekte ve benzer bulguları elde etmektedir. Destekleyici, sıcak ve eğitici çocuk-yetiştirme biçimi, çocuklarda daha çok sosyal yanlı davranışlarla ilişkili olmaktadır. Anneler ve babalar iki bulmaca üzerinde çocuklarla birlikte çalışırken gözlenmektedir. Anneler-babalar, soru sormakta ve açıklamalar ya da öneriler sunmakta, çocukların diğerlerine yönelik davranışlarına ve sonuçlarına işaret etmekte, diğerlerinin gereksinimlerinden ya da motivlerinden söz etmekte, diğerinin perspektifini almak için çocukları teşvik etmekte, bir çözüm konusunda çocukları teşvik eden sorular sormakta, onların davranışı için çocukların kendi sorumluluğuna işaret etmekte, sosyal ya da ahlaki değerlerden ve normlardan söz etmektedir (Janssens ve Dekovic, 1997, 517). Anneler-babalar, çocuklarına aktif ilgi, sevgi, sempati, teşvik etme, yardım sunma, çocukları övme ve teselli etme, rahat ettirme, çocukların önerilerini kabul etme ve çocukların davranışlarına anlayış gösterme yoluyla desteğini, sıcaklığını/duyarlılığını sergilediğinde ve demokratik olduğunda çocuklar, yardım etme ikilemelerinde daha çok sosyal yanlı ahlaki akıl yürütmektedir. Denekler, kendilerine okunan öykülerde başkahraman ile yoksul diğer bir kişinin arzuları, gereksinimleri ve istekleri arasındaki çatışmalar ve farklı durumlar hakkında kararlar vererek sosyal yanlı ahlaki akıl yürütme düzeylerini yansıtmaktadır. Bireyin kendi gereksinimi ile diğer bireyin gereksiniminin çatışma içinde olduğu sosyal yanlı ahlaki akıl yürütme ikilemleri okunarak, deneklerden öykü baş kahramanının bir doğum günü partisine devam edip etmemesi gerektiğine ya da düşen ve bacağı yaralanan bir akranının babasını bulup getirip getirmemesine karar vermesi beklenmektedir. Miller ve meslektaşları'nın (1996) araştırmasında 4 ve 5 yaşlarındaki 70 denek çocuk bir filmde çok yorulan, kendilerini yaralayan ve ağlayan çocukları izlemekte ve deneklerin filme ilişkin duyguları ve yüz ifadeleri videoteybe kaydedilmekte ve sonra deneklerden sahip oldukları yara bantlarını, yaralı arkadaşlarına yara bantları arayan çocuklara bağışlaması ya da bu çocuklara yardım etmesi istenmektedir. Araştırma bulguları, okul öncesi çocukların kendi raporlarının ve diğerine-yönelimli duyarlılıklarla ilgili yüz ifadelerinin daha çok ahlaki akıl yürütme düzeyleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir (Miller,

Eisenberg, Fabes ve diğerleri, 1996). Carlo ve meslektaşları (2011) 4. ve 5. sınıf öğrencilerini kapsayan araştırmada sempatinin ve sosyal yanlı ahlaki akıl yürütmenin anneye-babaya ait tümevarımsal akıl yürütme ve açıklamalar ile sosyal yanlı davranışlar arasındaki ilişkilere aracılık ettiğini bulmaktadır. Shen and meslektaşları (2013) 9-13 yaşları arasındaki öğrenciler üzerine yaptığı benzer bir araştırmada ise anneye-babaya ait tümevarımsal akıl yürütme ve açıklamaların, Avrupalı Amerikan gençlerde hem perspektif-almayı hem sempatiyi doğrudan ilerlettiğine işaret etmektedir (Shen, Carlo ve Knight, 2013). Bireyler perspektif-alma yoluyla kendilerinde diğerinin durumunu anlaması nedeniyle sempati duygusunu harekete geçirebilmektedir. Sempati, çocuklarda ahlaki motivasyon ve sosyal yanlı davranışlar ile ilişkili olmaktadır (Malti, Gummerum, Keller ve diğerleri, 2009). Eisenberg ve meslektaşları (1995; 2005) boylamsal araştırmalarında benzer bulgulara ulaşmaktadır. Anneye-babaya ait tümevarımsal açıklamalar, akıl yürütmeyle çocuklara beklentileri ve kuralları iletmekte, bir kişinin diğer bireylere yönelik eylemlerinin sonuçlarına ve üzerinde düşünmeye işaret etmekte ve böylece çocuklarda ve ergenlerde perspektif-alma ve sempati yoluyla sosyal yanlı ahlaki akıl yürütme teşvik etmekte, sempatinin iki ögesi olarak kabul edilen diğer insanların görüşlerini düşünmeyi ve diğerlerinin durumları yönünde duygusal duyarlılığı besleyerek, artırarak sosyal yanlı davranışları geliştirmektedir. Genellikle perspektif-alma ve sempati daha çok diğerine-yönelimli, daha az kendine-yönelimli ve daha yüksek düzeyde sosyal yanlı ahlaki akıl yürütme yol açmaktadır. Sosyal yanlı ahlaki akıl yürütme de yardım etme ya da paylaşma gibi sosyal yanlı davranışlara, özellikle bedeli olan sosyal yanlı davranışlara neden olmaktadır (Eisenberg, Carlo, Murphy ve diğerleri, 1995; Eisenberg, Cumberland, Guthrie ve diğerleri, 2005). Ahlaki akıl yürütme biçimi, diğerlerinin gereksinimlerine cevap vermeyi kolaylaştıran sempati, suçluluk gibi değerlerle ya da duygularla bağlantılı olmaktadır. Sosyal yanlı ahlaki akıl yürütme, yaşla gelişmekte, okul öncesi çocuklar, kendi gereksinimlerini ya da isteklerini karşılayan hedonistik akıl yürütme kullanma eğilimindedir. İlkokul çağına ulaştığında çocuklar, diğerinin onayını almak için ilgilenmeye başlamakta ve iyi, kötü, orta gibi stereotipik biçimlerde akıl yürütmektedir. Ergenler görece olarak kararlarda daha çok düşünceli, empatik ve içselleştirilen değerlere, normlara ve ilkelere uyararak davranmaktadır (Eisenberg, Carlo, Murphy ve diğerleri, 1995).

4. Sonuç

Sosyalleşme sürecinde çocuklara ve ergenlere ilgilenme, acıma, teselli etme, rahat ettirme, yardım etme, paylaşma, işbirliği yapma, gönüllü olma ve bağışlama gibi diğerine-yönelimli sosyal yanlı davranışlar kazandırmak için anneler-babalar tümevarımsal akıl yürütme, açıklamalar yapmakta, kendileri sosyal yanlı davranışlarla meşgul olmakta, doğrudan model olmakta, bu tür davranışları teşvik etmektedir. Çocuklarına sıcaklık, sevgi ve duyarlılık göstererek, anneler-babalar sosyalleştirme sürecinde tümevarımsal akıl yürütme ve açıklamaların olumlu etkisini arttırmaktadır. Annelerin-babaların çocuklara sıcaklık, sevgi göstermesi, onların gereksinimlerini

ve isteklerini karşılayarak duyarlılık sergilemesi, çocukların anneye-babaya güvenle bağlanmasına yol açmaktadır. Sıcak ve sevgi dolu bir ailede anne-baba ile ilişkilerinden ve etkileşimlerinden zevk alan, mutlu olan ve anneye-babaya güvenle bağlanan çocuklar, sosyalleştirme mesajlarına açık ve duyarlı olmakta ve dikkat etmektedir. Anneler-babalar tümevarımsal akıl yürütme ve açıklamalar yoluyla çocuklara davranışları belirleyen ve yöneten değerler, kurallar ve ilkeler hakkında bilgi vermekte, çocukların diğerleri yönündeki davranışlarına ve bu davranışın olumlu ve olumsuz etkilerine, sonuçlarına işaret ederek, diğerlerinin gereksinimlerini ya da iyi olmasını vurgulayarak çocuklarda perspektif-alma, empati ve sempati kurabilme becerilerini geliştirebilmektedir. Anneler-babalar çocukların ve ergenlerin perspektif-alarak, diğerinin bakış açısını görerek, kendini diğerinin konumuna yerleştirerek diğerinin yaşadığı duygusal ve bilişsel deneyimleri hayal ederek kendinde yaşama, diğerinin duygusal ve bilişsel durumuyla, özdeşleşme, aynısını ya da benzerini yaşama becerisi olarak empatiyi kurabilmesini ve böylece diğerinin içsel dünyasını belirli derecelerde anlamasını istemektedir. Diğerini anlama çabası olarak empati sempatiye yol açabilmektedir. Sempati ise diğerine ilgi gösterme ve acıma anlamına gelen diğerine-yönelimli bir cevap olarak gelişmektedir. Perspektif-alma yoluyla empati ve empati sonucu gelişen sempati duygusu ve değeri, daha çok diğerine-yönelimli, daha az kendine-yönelimli ve daha yüksek düzeyde sosyal yanlı ahlaki akıl yürütmeye yol açmakta ve böyle bir akıl yürütme yoluyla sosyal yanlı sosyal yanlı davranışlar ortaya çıkmaktadır. Çocuk yetiştirmede demokratik tutum ve davranışlar sergileyen anneler-babalar, istenen davranışlar konusunda inançlar ve tutumlar kazandırmak için doğrudan sözel mesajlar vererek çocukların sosyal yanlı davranışlarına yol göstermektedir. Tümevarımsal akıl yürütme ve açıklamalar, anne-baba değerlerini ve ahlaki mesajları doğrudan ilettiği için sosyal yanlı davranışları beslemede, geliştirmede etkili olabilmekte, özellikle çocuklardaki sapma davranışların sonuçlarına yoğunlaşarak onlarda empati-temelli bir suçluluğa yol açabilmektedir. Yaptıkları olumsuz davranışlardan dolayı kendilerinde suçluluk duygusu hisseden çocuklar ve ergenler anne-baba mesajlarına daha çok dikkat edebilmekte, değerleri benimseyebilmekte, içselleştirebilmekte ve daha güçlü bir vicdan geliştirebilmektedir.

5. Kaynakça

- Ainsworth, M. D. S. ve Bowlby, J. (1991). An ethological approach to personality development, *American Psychological Association*, 46, 333-341.
- Arzeen, S., Hassan, B. ve Riaz, M. N. (2012). Perception of parental acceptance and rejection in emotionally empathic and non-empathic adolescents. *Pakistan Journal of Social and Clinical Psychology*, 2, 60-69.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Barnett, M. A., Quackenbush, S. W. ve Sinisi, C. S. (1996). Factors affecting children's, adolescents', and young adults' perceptions of parental discipline, *Journal of Genetic Psychology*, 157(4), 411-424.

- Batson, C. D. (1991). *The Altruism Question: Toward a Socialpsychological Answer*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence, 11*, 56-95.
- Bayraktar, F., Sayıl, M. ve Kumru, A. (2009). Liseli ergenler ve üniversiteli gençlerde benlik saygısı: Ebeveyn ve akrana bağlanma, empati ve psikolojik uyum değişkenlerinin rolü. *Türk Psikoloji Dergisi, 24 (63)*, 48-63.
- Bryant, B. K. (1982). An index of empathy for children and adolescents. *Child Development, 53*, 413-425.
- Bugental, D. B. ve Grusec, J. E. (2006). Socialization processes. In Eisenberg, N. (Ed.), *Handbook of Child Psychology: Social, Emotional, and Personality Development*. New York: Wiley. pp. 366-428.
- Carlo, G., Knight, G. P., McGinley, M. ve Hayes, R. (2011). The roles of parental inductions, moral emotions, and moral cognitions in prosocial tendencies among Mexican American and European American early adolescents. *Journal of Early Adolescence, 31*, 757-781.
- Clary, E. G. ve Miller, J. (1986). Socialization and situational influences on sustained altruism. *Child Development, 57*, 1358-1369.
- Davidov, M. ve Grusec, J. E. (2006). Untangling the links of parental responsiveness to distress and warmth to child outcomes. *Child Development, 77*, 44-58.
- de Vignemont, F. ve Singer, T. (2006). The empathic brain: How, when and why? *Trends in Cognitive Sciences, 10*, 435-441.
- de Waal, F. B. M. (2008). Putting the altruism back into altruism: The evolution of empathy. *Annual Review of Psychology, 59*, 279-300.
- Dunn, J., Cutting, A. ve Demetriou, H. (2000). Moral sensibility, understanding others, and children's friendship interactions in the preschool period. *British Journal of Developmental Psychology, 18*, 159-177.
- Eisenberg, N. ve Mussen, P. (1989). *The Roots of Prosocial Behavior in Children*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Eisenberg, N., Carlo, G., Murphy, B. ve Van Court, P. (1995). Prosocial development in late adolescence: A longitudinal study. *Child Development, 66*, 911-936.
- Eisenberg, N. ve Murphy, B. (1995). Parenting and children's moral development. In Bornstein, M. H. (Ed.), *Handbook of Parenting*. Mahwah, NJ: Erlbaum. pp. 227-257.
- Eisenberg, N. ve Fabes, R. A. (1998). Prosocial Development. In Eisenberg, N. ve Damon, W. (Eds.), *Handbook of Child Psychology: Social, Emotional, and Personality Development*. New York: Wiley. pp. 701-778.
- Eisenberg, N., Cumberland, A., Guthrie, I. K., Murphy, B. C. ve Shepard, S. A. (2005). Age changes in prosocial responding and moral reasoning in adolescence and early adulthood. *Journal of Research on Adolescence, 15*, 235-260.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A. ve Spinrad, T. L. (2006). Prosocial development. In Damon, W., Lerner, R. M. ve Eisenberg, N. (Eds.), *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development*. New York: Wiley. pp. 646-718.

- Feldman, R. (2007). Mother-infant synchrony and the development of moral orientation in childhood and adolescence: Direct and indirect mechanisms of developmental Continuity. *American Journal of Orthopsychiatry*, 77, 582-597.
- Grusec, J. E. ve Goodnow, J. J. (1994). Impact of parental discipline methods on the child's internalization of values: A reconceptualization of current points of view. *Developmental Psychology*, 30, 4-19.
- Hardy, S., Bhattacharjee, A., Aquino, K. ve A. Reed, A. (2010a). Moral identity and psychological distance: The case of adolescent parental socialization. *Journal of Adolescence*, 33, 111-123.
- Hardy, S. A., Carlo, G. ve Roesch, S. C. (2010). Links between adolescents' expected parental reactions and prosocial behavioral tendencies: The mediating role of prosocial values. *Journal of Youth and Adolescence*, 39, 84-95.
- Hastings, P. D., Zahn-Waxler, C., Robinson, J., Usher, B. ve Bridges, D. (2000). The development of concern for others in children with behavior problems. *Developmental Psychology*, 36, 531-546.
- Hastings, P. D., Utendale, W. T. ve Sullivan, C. (2007). The socialization of prosocial development. In Grusec, J. E. ve Hastings, P. D. (Eds.), *Handbook of Socialization: Theory and Research*. New York: Guilford Press. pp. 638-659.
- Haque, A. (1987). Social class differences in perceived maternal acceptance-rejection and personality disposition among Pakistani children. In Kağıtçıbaşı, Ç. (Ed.), *Proceedings of the Eight International Conference on Growth and Progress in cross Cultural Psychology*. Istanbul Turkey: Swets North America Inc research. Islamabad: Curriculum Wing Federal Education Ministry. pp. 189-195.
- Hoffman, M. L. (1980). Moral development in adolescence. In Adelson, J. (Ed.), *Handbook of Adolescent Psychology*. New York: John Wiley and Sons. pp. 295-343.
- Hoffman, M. L. (1983). Affective and cognitive processes in moral internalization. In Higgins, E. T., Ruble, D. N. ve Hartup, W. W. (Eds.), *Social Cognition and Development: A Sociocultural Perspective*. Cambridge, England: Cambridge University Press. pp. 236-274.
- Hoffman, M. L. (2000). *Empathy and Moral Development: Implications for Caring and Justice*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press.
- Janssens, J. M. A. M. ve Gerris, J. R. M. (1992). Child rearing, empathy, and prosocial development. In Janssens, J. M. A. M. & Gerris, J. R.M. (Eds.), *Child Rearing: Influence on Prosocial and Moral development*. Amsterdam: Swets and Zeitlinger. pp. 57-75.
- Janssens, J. M. A. M. ve Dekovic, M. (1997). Child rearing, prosocial moral reasoning, and prosocial behaviour. *International Journal of Behavioral Development*, 20, 509-527.
- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Ataca, B. (2005). Value of children and family change: A three-decade portrait from Turkey. *Applied Psychology: An International Review*, 54 (3), 317-337.
- Kestenbaum, R., Farber, E. A. ve Sroufe, L. A. (1989). Individual differences in empathy among preschoolers: Relation to attachment history. *New Directions for Child Development*, 44, 51-64.
- Kindap, Y., Kumru, A. ve Bayraktar, F. (2006, May). The association between parenting and individual/social outcomes in Turkish early adolescents. *Xth EARA Conference*, Antalya, Turkey.

- Kochanska, G. ve Murray, K. T. (2000). Mother-child mutually responsive orientation and conscience development: From toddler to early school age. *Child Development*, 71, 417-431.
- Kochanska, G., Forman, D. R., Aksan, N. ve Dunbar, S. B. (2005). Pathways to conscience: Early mother-child mutually responsive orientation and children's moral emotion, conduct and cognition. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46, 19-34.
- Krevans, J. ve Gibbs, J. C. (1996). Parents' use of inductive discipline: Relations to children's empathy and prosocial behavior. *Child Development*, 67, 3263-3277.
- Laible, D. J. ve Thompson, R. A. (2000). Mother-child discourse, attachment security, shared positive affect, and early conscience development. *Child Development*, 71, 1424-1440.
- Lamborn, S., Mounts, N. S., Steinberg, L. ve Dornbusch, S. M. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development*, 62, 1049-1065.
- Lange, A., Blonk, R. ve Wiers, R. W. (1998). Assessment: The parent-child interactionnaire, PACHIQ. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 5, 187-198.
- Malti, T., Gummerum, M., Keller, M. ve Buchmann, M. (2009). Children's moral motivation, sympathy, and prosocial behavior. *Child Development* 80, 442-460.
- Maccoby, E. E. ve Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In Mussen, P. H. ve Hetherington, E. M. (Eds.), *Handbook of Child Psychology: Socialization, Personality, and Social Development*. New York: Wiley. pp. 1-101.
- Miller, P. A., Eisenberg, N., Fabes, R. A. ve Shell, R. (1996). Relations of moral reasoning and vicarious emotion to young children's prosocial behavior toward peers and adults. *American Psychological Association*, 32, 210-219.
- Moreno, A., Klute, M. ve Robinson, J. (2008). Relational and individual resources as predictors of empathy in early childhood. *Social Development*, 17 (3), 613-637.
- Padilla-Walker, L. M. ve Carlo, G. (2004). It's not fair! Adolescents' constructions of appropriateness of parental reactions to antisocial and prosocial situations. *Journal of Youth and Adolescence*, 33, 389-401.
- Padilla-Walker, L. M. (2008). My mom makes me so angry! Adolescent perceptions of mother-child interactions as correlates of adolescent emotions. *Social Development*, 17 (2), 306-325.
- Penner, L. A. ve Finkelstein, M. A. (1998). Dispositional and structural determinants of volunteerism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 525-537.
- Pratt, M. W., Hunsberger, B., Pancer, S. M. ve Alisat, S. (2003). A longitudinal analysis of personal values socialization: Correlates of a moral self-ideal in late adolescence. *Social Development*, 12, 563-585.

- Sheikh, H. ve Haque, A. (1994). Perceived paternal acceptance-rejection and personality dispositions of girls students of high socioeconomic status reared up in different environment setting. Proceedings of the ninth international conference Pakistan psychological association. Role of Psychologist in the New Social Order Lahore: APA İlyas.
- Shen, Y., Carlo, G. ve Knight, G. P. (2013). Relations between parental discipline, empathy- related traits, and prosocial moral reasoning: A multicultural examination. *Journal of Early Adolescence*, 33, 994-1021.
- Strayer, J. (2004). Children's anger, emotional expressiveness, and empathy: Relations with parents' empathy, emotional expressiveness, and parenting practices. *Social Development*, 13 (2), 229-254.
- Sunar, D. ve Fişek, G. (2005). Contemporary Turkish families. In Gielen, U. & Roopnarine, J. (Eds.), *Families in Global Perspective*. Allyn ve Bacon/Pearson. pp.169-183.
- Waters, E., Hay, D. ve Richters, J. (1986). Infant-parent attachment and the origins of prosocial and antisocial behavior. In Olweus, D., Block, J. ve Radke-Yarrow, M. (Eds.), *Development of Antisocial and Prosocial Behavior: Research, Theories, and Issues*. Orlando, FL: Academic Press. pp. 97-125.
- Waters, E., Kondo-Ikemura, K., Posada, G. ve Richters, J. E. (1990). Learning to love: Mechanisms and milestones. In Gunnar, M. ve Sroufe, L. A. (Eds.), *Minnesota Symposia on Child Psychology*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum. pp. 217-255.
- Yağmurlu, B., Çıtlak, B., Dost, A. ve Leyendecker, B. (2009). Türk annelerin çocuk sosyalleştirme hedeflerinde eğitime bağlı olarak gözlemlenen farklılıklar. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24 (63), 1-15.
- Zahn-Waxler, C., Radke-Yarrow, M. ve King, R. (1979). Child rearing and children's prosocial initiations toward victims of distress. *Child Development*, 50, 319-330.
- Zahn-Waxler, C., Radke-Yarrow, M., Wagner, E. ve Chapman, M. (1992a). Development of concern for others. *Developmental Psychology*, 28, 126-136.
- Zhou, Q., Eisenberg, N., Losoya, S. H., Fabes, R. A., Reiser, M., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., Cumberland, A. J. ve Shepard, S. A. (2002). The relations of parental warmth and positive expressiveness to children' empathy-related responding and social functioning: A longitudinal study. *Child Development*, 73, 893-915.

Extended Abstract

Theorists and researchers have discussed that parents are the significant socializing agents in the lives of children and adolescents. Parents can develop empathy, sympathy and prosocial behaviors in children and adolescents by exhibiting warmth/responsiveness and by using inductive reasoning. Empathy is defined as an affective response that stems from understanding emotional state or condition of another by identifying what the other person is feeling or by feeling identical or very similar to what the other person is feeling (Eisenberg and Fabes, 1998). Empathy can lead to sympathy, which is concern for the well-being of others or sorrow for another. The prosocial behaviors indicate any behaviors that intend to help or benefit others in need. Altruistic behaviors are motivated by internal motives such as concern and sympathy for others, or by internalized values (Eisenberg, Fabes, and Spinrad, 2006). Parents point out their effects and behaviors of the children on others by giving explanations such as “if you push him, he’ll fall and cry”, “don’t yell at him, he was only trying to help” (Hoffman, 1983, 247) and may induce empathy-based guilt in the children by specifically highlighting consequences of the transgressing behaviors. Empathy-based guilt is seen as a moral emotion that is important to internalize the values. Guilt in this sense has been related to prosocial motives and behaviors (Krevans and Gibbs, 1996; Hoffman, 2000). Democratic parents engage in and direct model prosocial actions themselves, encourage such behaviors from their children (Eisenberg and Fabes, 1998; Eisenberg and Murphy, 1995). According to Waters and his colleagues (1990) children may pay more attention to them, feel secure in the relationship, and thus be more eager learners during the socialization process when they are happy in their relationships with their parents. In their longitudinal studies, Kochanska and her colleagues (2000; 2005) have found that mutually responsive orientation may develop conscience in children by fostering enjoyment that children receive from interactions with their parents, by promoting committed compliance and internalization. Laible and Thompson (2000) also have indicated that parents advance early conscience development in their children by referring feelings, needs, or intentions and social, moral rules such as “do not harm others” “say thank you” “good by,” “this was a nice thing to do” during conversations with their 4-year-old children (Laible and Thompson, 2000, 1428). In another study, Feldman (2007) has found that mother-infant synchrony measured at 3 and 9 months in the first year of life has been directly associated with empathy level at 6 years in childhood and at 13 years in adolescence. Zahn-Waxler and his colleagues (1992a) have revealed how empathic concern develops in them by observing children while their mother, father, or caregiver behave sadly or stress out. Moreno and his colleagues (2008) have also found that children display stronger and more affective and prosocial behaviors for distress of their mothers than the distress of strangers. The results indicate that parental sensitive behavior is the important condition for predicting empathy in children. Pratt and colleague (2003) have revealed that a democratic family parenting style has

been associated with more parent-adolescent value agreement in general regarding moral values (Pratt, Hunsberger, Pancer et al., 2003). Janssens and Dekovic (1997) have also found that children are higher in prosocial moral reasoning about helping dilemmas when parents are supportive, warm, responsive and democratic. Parents directly promote both perspective-taking and sympathy in European American youths by using inductions (Shen, Carlo and Knight, 2013). In their longitudinal studies, Eisenberg and her colleagues (1995; 2005) have found that parental inductive reasoning and explanations predict prosocial moral reasoning through perspective-taking and sympathy. Generally, perspective-taking and sympathy have led to more other-oriented, less self-oriented, and higher level prosocial moral reasoning. Prosocial moral reasoning can result in prosocial behaviors such as helping or sharing, especially costly prosocial behaviors. Prosocial moral reasoning develops with age and transforms from hedonistic, approval-oriented, and needs-oriented forms in early childhood to relatively more sophisticated stereotyped, empathic, and internalized forms in middle childhood and adolescence (Eisenberg, Carlo, Murphy et al., 1995; Eisenberg, Cumberland, Guthrie et al., 2005).